

تاریخ ایران

فرازها و فرودها

ایران از ابتدای غزنویان تا سلطنت محمدرضا

رضا تائیری

سرشناسه	: تأثیری، رضا، ۱۳۱۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخ ایران، فرازاها و فرودها: ایران از ابتدای غزنویان تا سلطنت محمدرضا شاه
مشخصات نشر	: بجنورد: دُرُج سخن، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۶۲۲ ص.
شابک	: 978-600-7483-55-8
وضعیت فهرست نویسی	: فیپای مختصر
یادداشت	: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیر نویس.
یادداشت	: نمایه.
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۸۵۶۹۹۵

تاریخ ایران، فرازاها و فرودها

ایران از آمدن غزنویان تا سلطنت محمد رضا شاه

رضا تأثیری

۹۷۸-۶۰۰-۷۴۸۳-۵۵-۸

طراحی جلد، تنظیم و صفحه آرایی: انتشارات دُرُج سخن

چاپ مهتاب، نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

Dorjesokhan@gmail.com

۰۹۳۳۱۸۴۲۵۴۸ و ۰۹۱۵۱۸۴۲۲۴۸

بجنورد، خیابان استقلال، شهید نوریان، پلاک ۱۴، انتشارات دُرُج سخن ۰۹۳۳۱۸۴۲۵۴۸

مرکز پخش خراسان رضوی: مشهد، احمدآباد روبروی محتشمی، جاودان خرد ۰۹۱۵۶۴۳۲۲۴۸

مرکز پخش تهران: خیابان انقلاب، روبروی دانشگاه تهران، گوتنبرگ ۰۲۱۶۶۴۱۳۹۸۸

۱۶.....	پیش‌گفتار.....
۱۸.....	مقدمه.....
۲۲.....	فصل اول: ترک‌های قدرتمند آسیائی - غزنویان.....
۲۲.....	فرمانروائی الپتکین.....
۲۳.....	فرمانروائی سبکتکین.....
۲۵.....	سلطان محمود غزنوی بر سریر سلطنت.....
۲۷.....	عدالت سبکتکین.....
۲۸.....	جنگ دندانقان و ورود ترکمانان سلجوقی به خراسان.....
۲۹.....	امیر مسعود و دزدان سرگردنه.....
۳۱.....	سیاست غزنویان در زمان سلطان مسعود.....
۳۴.....	اثرات تمدن ایران بر ترک‌های آسیای میانه.....
۳۷.....	امپراتوری کوچک شده غزنویان.....
۳۸.....	ماه‌های پایانی سلطنت مسعود.....
۳۹.....	مسافرت به هند.....
۴۱.....	خلع مسعود از سلطنت و پادشاهی دوباره محمد.....
۴۳.....	سیر تکاملی ارتش غزنویان.....
۴۶.....	فصل دوم: منابع درآمد دولت غزنویان.....
۴۶.....	منبع اول درآمد غزنویان.....
۴۷.....	منبع دوم درآمد سلاطین غزنوی.....
۴۹.....	منبع سوم درآمد.....
۵۰.....	منبع چهارم درآمد سلاطین غزنوی.....
۵۱.....	منبع پنجم درآمد غزنویان.....
۵۲.....	انتقام‌جوئی مودود.....
۵۳.....	تثبیت دوباره موقعیت مودود در مغرب امپراتوری.....
۵۴.....	اختلاف جانشینی مودود و جلوس عبدالرشید.....
۵۵.....	ارتش غزنویان.....
۵۷.....	استفاده از فیل در جنگ‌ها.....
۵۸.....	جنگ‌افزارها.....
۵۹.....	غصب تاج و تخت توسط طغرل (یک غلام عاصی).....

۶۱	دیوان عرض
۶۳	تعلیم و تربیت در عصر غزنویان
۶۴	زندگی مردم در عهد محمود و مسعود غزنوی
۶۶	فردوسی و سلطان محمود
۶۸	اهمیت مقام شاهنامه
۶۹	بیان احوال حکیم فردوسی
۸۰	پایان کار غزنویان
۸۴	فصل سوم: بر دار کردن حسنگ وزیر
۹۲	خبرهایی از بزرگان غزنویان
۹۵	جدول گاه شماری فرمانروائی سلاطین غزنوی
۹۸	فصل چهارم: سلجوقیان خسرو ملک پسر خسرو شاه ۵۵۵ - ۵۸۲ ه. ق.
۱۰۳	جنگ دندانقان
۱۰۹	سازمان دولتی و وضع زندگی سلجوقیان
۱۰۹	آلب ارسلان محمد بن داود بن میکائیل بن سلجوق
۱۱۰	فتوحات آلب ارسلان
۱۱۶	فصل پنجم: ملک‌شاه قدرتمندترین پادشاه سلجوقی
۱۱۷	فتوحات ملک‌شاه
۱۱۷	ورود سلطان ملک‌شاه به بغداد
۱۲۳	محمد بن ملک‌شاه علیه برکیارق
۱۲۴	اسماعیلیه ایران
۱۲۵	امرای اسماعیلیه الموت
۱۲۶	اثرات ظهور سلجوقیان در وضع اسماعیلیان مصر و ایران
۱۳۰	فصل ششم: حسن صباح در الموت
۱۳۲	موقعیت طبیعی الموت
۱۳۳	آموزه جدید
۱۳۶	افتراق
۱۳۸	شیوه‌های مبارزه اسماعیلیان
۱۳۹	تهاجم متقابل سلجوقیان
۱۴۱	وقفه در پیشرفت کار اسماعیلیان
۱۴۲	حدود ارضی اسماعیلیان

۱۴۳	حسن دوم نوه کیا بزرگ امید
۱۴۴	محمد دوم پسر و جانشین حسن
۱۴۸	عاقبت سلجوقیان و پراکندگی آنها
۱۵۱	سلطان سنجر
۱۵۳	حکومت سنجر در خراسان و ماوراءالنهر
۱۵۴	وضعیت خوارزم
۱۵۸	فصل هفتم: فتنه ترکان «غر»
۱۵۹	ظهور خوارزمشاهیان و قراختانیان در سلطنت سنجر
۱۶۱	ولایت خوارزم
۱۶۲	خوارزمشاهیان و تشکیل دولت آنها
۱۶۴	ترکان خوارزمشاهی
۱۶۵	منتصب «وکیلدر» در دوره سلجوقیان
۱۷۰	مغیث الدین ابوالقاسم محمود بن محمد (۵۱۱ - ۵۲۵ ق.)
۱۷۲	غیاث الدین داوود بن محمود شوال ۵۲۵ - جمادی الاول ۵۲۶
۱۷۲	سلجوقیان عراق
۱۷۶	فصل هشتم: اتابکان ایران
۱۷۷	تشکیل دولت خوارزمشاهیان
۱۷۹	حکومت اتابکان در چند نقطه از ایران
۱۷۹	حکومت ابوبکر بن سعد بن زنگی در فارس
۱۸۰	پایان کار اسماعیلیه
۱۸۱	خوارزمشاهیان
۱۸۲	گذشته خوارزمشاهیان
۱۸۸	فصل نهم: مغول در عرصه آسیا
۱۹۰	قطع دوستی چنگیز خان و وانگ خان
۱۹۱	وضعیت چنگیز و ترقیات تدریجی او
۱۹۲	علاءالدین محمد خوارزمشاه
۱۹۳	سیاست اقتصادی چنگیز خان
۱۹۴	روش سفیهانه خوارزمشاه
۱۹۵	سرنوشت شاهزاده‌های خوارزمشاهی
۱۹۷	نقش خلیفه عباسی در تحریک مغولان

۱۹۷	جلال الدین منکبرنی
۱۹۹	عاقبت سلطان محمد خوارزمشاه
۲۰۰	درایت سلطان در مسائل دینی
۲۰۲	تدوین یاسای چنگیزی
۲۰۴	خطاهای جلال الدین خوارزمشاه
۲۰۵	مقایسه چنگیز و سلطان محمد خوارزمشاه
۲۰۶	روش چنگیز قبل از تعرض
۲۰۷	طرز فکر و سیاست چنگیز خان
۲۱۰	فصل دهم: چنگیز و جانشینان او
۲۱۳	اوضاع جغرافیائی آسیای مرکزی و شرقی
۲۱۴	رفتار سلطان محمد خوارزمشاه با خلیفه
۲۱۴	هجوم لشکریان چنگیز خان به آسیای میانه و ایران
۲۱۷	حمله به گرگانج (اورکنج) مرکز خوارزم
۲۱۸	تحقیقات اروپائیان در باره جنگ های چنگیز
۲۱۹	روابط مغول و ایران بر چه پایه ای استوار بوده است؟
۲۲۱	ویژگی های اخلاقی چنگیز و فرزندان و نوادگان او
۲۲۲	اوضاع ایران بعد از چنگیز
۲۲۳	فتح خراسان و ظهور سلطان جلال الدین خوارزمشاه
۲۲۴	پیامدهای حمله مغول
۲۲۶	انهدام زیرساخت های اقتصادی کشور
۲۲۶	واکنش مسیحیت در مقابل حمله مغول
۲۲۸	چنگیز را چگونه توصیف می کنند
۲۲۹	مغولستان - کشور چنگیز خانی
۲۳۱	نتایج ظهور سلطان جلال الدین
۲۳۲	فتوحات سلطان جلال الدین
۲۳۳	جنگ جلال الدین با مغول نزدیک اصفهان
۲۳۴	عاقبت کار سلطان جلال الدین خوارزمشاه
۲۳۵	جلال الدین خوارزمشاه و سرنوشت ایران
۲۳۸	فصل یازدهم: اصلاحات غازان خان و اقدامات اساسی رشیدالدین فضل الله
۲۴۰	تهدید قاضی

۲۴۱		وضع اجتماعی و اقتصادی در دوره ایلخان مغول
۲۴۲		پی آمدهای حمله مغول
۲۴۴		گرایش‌ها در سیاست اجتماعی ایلخانان
۲۴۴		آداب مغول
۲۴۷		جانشینان جنگیز
۲۴۹		اقدامات منکوقا آن
۲۴۹		مأموریت هلاکو برای دفع اسماعیلیه
۲۵۰		فتح بغداد و انقراض عباسیان
۲۵۱		جنبش ملی سریداران
۲۵۳		دوران فترت میان ایلخانان و تیموریان
۲۵۶		فصل دوازدهم: سلسله گورکانیان
۲۵۸		سیاست جنگی و فتوحات تیمور
۲۵۹		فتوحات هندوستان در سال ۸۰۱ ه. ق.
۲۶۱		جانشینان تیمور
۲۶۲		سیاست بازماندگان تیمور
۲۶۳		نهضت‌های اجتماعی و فکری در این دوره
۲۶۵		وضع اجتماعی و فرهنگی در عصر تیمور
۲۶۶		مقام فرهنگی جانشینان تیمور
۲۶۸		وضع ایران پس از حکومت تیموریان
۲۶۹		فتح قسطنطنیه به دست سلطان محمد عثمانی
۲۷۱		ادامه امپراتوری گورکانیان
۲۷۴		فصل سیزدهم: مقام وزیر در ایران اسلامی
۲۷۶		مهمتری به کام شیر
۲۸۰		انتظار از وزیر
۲۸۶		فصل چهاردهم: پیدایش صفویه
۲۸۷		گرایش مردم به خاندان صفویه
۲۸۸		ارتقاء خاندان شیخ صفی‌الدین اردبیلی
۲۹۰		پرتغالی‌ها در سواحل خلیج فارس
۲۹۲		پانوان و ایلچی‌ها
۲۹۳		قاضی شیاد

۲۹۶	فصل پانزدهم: کارهای اولیه شاه اسماعیل
۲۹۷	شاه اسماعیل و شیبک خان ازبک
۳۰۰	قرلباش و پیدایش آن
۳۰۲	روی کار آمدن شاه طهماسب
۳۰۲	پناهندگی شاهزادگان عثمانی و هند به دربار شاه طهماسب
۳۰۳	تعویض پایتخت از تبریز به قزوین
۳۰۵	طغیان قزلباش‌ها و اقتدار آن‌ها در سطح مملکت
۳۰۶	بدعت‌های تازه شاه طهماسب در امر مالیات و سایر امور
۳۰۶	جانشینان شاه طهماسب
۳۰۷	شاه اسماعیل دوم
۳۰۸	تاج‌گذاری شاه اسماعیل
۳۰۹	شاه اسماعیل و مذهب شیعه
۳۱۱	پس از مرگ شاه اسماعیل دوم
۳۱۴	فصل شانزدهم: ایران در آغاز پادشاهی شاه عباس
۳۱۶	اقدامات شاه عباس در داخل کشور
۳۱۸	زمین سرچشمه در آمد
۳۱۸	امنیت، کاروان سالار ثروت
۳۱۹	سیاست خارجی شاه عباس اول صفوی
۳۲۱	سیاست داخلی شاه عباس
۳۲۳	روابط فئودالی در ایران در قرن یازدهم ه. ق.
۳۲۴	وضع کشاورزی در ایران قرن یازدهم ه. ق.
۳۲۷	بعضی نکات جالب درباره برخی پادشاهان صفویه
۳۲۸	قرلباش در دوره شاه عباس
۳۲۸	استبداد شاه عباس در دوره حکومت ۴۱ ساله خود
۳۲۹	خلق و خوی شاه عباس
۳۳۰	شاه عباس و برادران شرلی
۳۳۱	شعرا و قهوه خانه‌ها
۳۳۳	خصوصیات جسمی و صوری شاه عباس
۳۳۳	حرکات و اطوار او
۳۳۴	لباس شاه عباس

۳۳۶.....	زمین سرچشمه در آمد.....
۳۳۷.....	پزشکی و بهداشت در عهد صفویه.....
۳۳۸.....	نقاشی، نگارگری و خوشنویسی.....
۳۳۹.....	تغییرات عمده در نقاشی های دوره شاه عباس.....
۳۴۰.....	قالیبافی در ایران صفویه.....
۳۴۲.....	روابط ایران با امپراتوری عثمانی.....
۳۴۶.....	فصل هفدهم: نادرشاه افشار
۳۴۹.....	ترقیات اولیه نادر در دستگاه حاکم ایورد.....
۳۵۳.....	پیشروی محمود به طرف اصفهان.....
۳۵۵.....	ملک محمود پادشاه ایران.....
۳۵۷.....	نادر در آغاز پیشرفت قرار دارد.....
۳۵۸.....	اقدامات نادر در مرو.....
۳۵۹.....	طهماسب قلی خان.....
۳۶۱.....	افغان ها در اصفهان.....
۳۶۶.....	فصل هجدهم: اوضاع ایران بعد از اخراج افغان ها
۳۶۷.....	اقدامات نادر بعد از عزل شاه طهماسب از سلطنت.....
۳۶۹.....	نادر شاه افشار (۴۷ - ۱۷۳۶ م. برابر ۲۶ - ۱۱۱۵ ه. ش.).....
۳۷۱.....	مراسم تاج گذاری نادر.....
۳۷۳.....	نادر در هندوستان.....
۳۷۴.....	مبارزه قدرت در ایران پس از نادر.....
۳۷۵.....	پیشرفت کریم خان از قبیله زند.....
۳۷۷.....	منازعه بر سر برتری در غرب ایران (۶۳ - ۱۷۵۱ م. برابر ۴۲ - ۱۱۳۰ ه. ش.).....
۳۸۲.....	فصل نوزدهم کریمخان زند
۳۸۴.....	مناطق مرکز گریز (۵۶ - ۱۱۳۷ ه. ش.).....
۳۸۵.....	خلیج فارس در دوره سلطنت خاندان زند.....
۳۸۷.....	قرارداد تجاری منعقد بین دولت های ایران و انگلیس.....
۳۸۹.....	جنگ با امپراتوری عثمانی ۷۹ - ۱۷۷۴ م. برابر ۵۸ - ۱۱۵۳ ه. ش.....
۳۹۱.....	قرارداد تجاری ایران و انگلیس در زمان جعفرخان زند.....
۳۹۲.....	جانشینان کریم خان ۹۵ - ۱۷۷۹ م. برابر ۷۴ - ۱۱۵۸ ه. ش.....
۳۹۳.....	خصوصیات اخلاقی کریم خان.....

۳۹۸	فصل بیستم: پیدایش طایفه قاجار
۴۰۰	پیشینه محمد حسن خان قاجار
۴۰۲	آقامحمد خان قاجار
۴۰۳	ایران در اواخر قرن ۱۸ و اوایل قرن ۱۹ م.
۴۰۵	نگاهی گذرا به روی کار آمدن صفویه تا زمان فتحعلیشاه
۴۰۵	علت تغییر اخلاق نادر
۴۰۷	محاصره اقتصادی کشور انگلیس توسط ناپلئون
۴۰۸	آقا محمد خان و اقدامات اولیه وی
۴۱۰	آخرین تلاش های آقامحمد خان در مرکز ایران
۴۱۴	فصل بیست و یکم: آقا محمد خان و لطف علی خان در مقابل هم
۴۱۷	توسعه به سوی گرجستان و خراسان
۴۱۹	تاج گذاری آقا محمد خان قاجار
۴۲۰	اواخر دوران سلطنت آقا محمد خان
۴۲۵	نحوه اداره دولت آقامحمد خان قاجار
۴۳۰	فصل بیست و دوم: ایران در زمان فتحعلیشاه قاجار
۴۳۲	زندگانی فتحعلیشاه قاجار
۴۳۵	مورخان باید به قضاوت بنشینند
۴۳۷	اوضاع سیاسی اروپا در آغاز قرن نوزدهم م.
۴۳۹	نامه ناپلئون بنابارت به فتحعلیشاه
۴۴۱	تعلیمات ناپلئون جهت سرטיפ گاردان
۴۴۴	فصل بیست و سوم: رفتار دولت فرانسه با ایران
۴۴۴	رفتار ناپلئون با ایران بعد از قرارداد تیلست
۴۴۵	ژنرال گاردان در ایران
۴۴۶	معاهده تیلست و اثرات آن در آسیا و اروپا
۴۵۲	سیاست لرد مینتو فرمانفرمای هند درباره ایران
۴۵۳	مسافرت میرزا ابوالحسن خان شیرازی به لندن
۴۵۴	اروپا بعد از معاهده تیلست
۴۵۸	فصل بیست و چهارم: محمد شاه قاجار
۴۶۰	حاج میرزا آغاسی
۴۶۲	اوضاع ایران بعد از مرگ عباس میرزا

۴۶۴	اختلاف مرزی بین ایران و عثمانی
۴۶۵	گرایش ایران به تمدن اروپا
۴۶۷	نظام سیاسی قاجارها
۴۷۲	فصل بیست و پنجم: ناصرالدین شاه قاجار
۴۷۳	خصوصیات پادشاهان قاجار
۴۷۴	ظهور ناصرالدین شاه قاجار
۴۷۵	سرنوشت تبعیدی های زمان محمد شاه قاجار
۴۷۷	حسن ادارهٔ موکب همایونی از تبریز به تهران
۴۸۰	فصل بیست و ششم: مشکلات بی شمار مملکت
۴۸۱	اصلاحات داخلی کشور
۴۸۱	تجدید آرامش و امنیت
۴۸۴	مالیات دولت قبل از زمان امیر
۴۸۵	گسترش صنعت و ازدیاد ثروت
۴۸۶	نژاد طایفهٔ قاجار
۴۸۸	وقایع مهم دورهٔ سلطنت ناصرالدینشاه
۴۹۰	اقدامات میرزا حسین خان صدر اعظم
۴۹۶	فصل بیست و هفتم: میرزا علی اصغر خان امین السلطان
۴۹۷	اعتراض و انقلاب ۱۲۶۹ تا ۱۲۹۳ ه. ش
۵۰۱	چرا مردم با این قرارداد مخالف بودند
۵۰۲	عقد قرارداد تنباکو و اوضاع اجتماعی ایران
۵۰۳	نگرانی ناصرالدین شاه از بیداری مردم
۵۰۳	مجلس شورای دولتی در عهد ناصرالدین شاه
۵۰۴	نامهٔ اعتراض آمیز به ناصرالدین شاه
۵۰۵	اواخر دورهٔ سلطنت ناصرالدین شاه
۵۰۶	عناد برخی مورخان با امیر کبیر
۵۰۷	از خاطرات عزت الدوله همسر امیر کبیر
۵۱۰	فصل بیست و هشتم: فتنهٔ سالار
۵۱۳	عاقبت کار سالار
۵۱۵	بنای مدرسهٔ دارالفنون
۵۱۷	تحصیلات ناصرالدین شاه

۵۱۸	علائق ناصرالدین شاه
۵۲۲	خلق و خوی ناصرالدین شاه و استعداد او
۵۲۳	مسافرت های شاه به فرنگ و اثرات آن در جامعه
۵۲۶	فصل بیست و نهم: اقدامات مهم ناصرالدین شاه
۵۲۷	توازن مالی و دو کشور انگلیس و روسیه
۵۲۹	زندگی داخلی ناصرالدین شاه
۵۳۱	انتخاب ولیعهد ناصرالدین شاه
۵۳۳	وضع درباریان و وزیران ناصرالدین شاه
۵۳۵	میرزا رضا کرمانی
۵۳۸	فصل سی ام: مظفرالدین شاه قاجار
۵۳۹	مشروطیت در ایران
۵۴۰	اولین اقدامات مظفرالدین میرزا ولیعهد ایران
۵۴۳	مشروطه و قرارداد ۱۹۰۷ م. برابر ۱۲۸۶ ه. ش.
۵۴۴	کارهایی که روزهای تظاهرات صورت گرفت
۵۴۵	آزردگی بازرگانان تهران از مأموران بلژیکی
۵۴۶	نارضایتی مردم از رفتار مأموران دولتی
۵۴۹	تعطیلی مجلس و شروع دوره استبداد صغیر
۵۵۱	اروپا در زمان مظفرالدین شاه
۵۵۴	فصل سی و یکم: محمد علیشاه قاجار
۵۵۵	دوره زندگی و سلطنت محمد علیشاه
۵۵۶	قرارداد ۱۹۰۷ م. بین روسیه و انگلستان
۵۵۷	ثمرات قرارداد ۱۹۰۷ م. در ایران
۵۵۹	متن قرارداد
۵۶۰	قرار داد وثوق الدوله با دولت انگلیس
۵۶۳	معرفی کابینه مشیر الدوله در جلسه غیر علنی مجلس
۵۶۶	فصل سی و دوم: احمد شاه قاجار
۵۶۷	تاج گذاری احمد شاه
۵۶۸	احمد شاه و کارهای زمان او
۵۶۹	انقلاب اکتبر روسیه و قراردادهای ایران و روس
۵۷۰	کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ ه. ش.

۵۷۱	قدرت روز افزون رضاخان.....
۵۷۲	رضا خان میر پنج که بود؟.....
۵۷۶	افسر جوانی به نام کلنل محمد تقی خان پسیان.....
۵۷۶	دوره فترت بعد از انحلال مجلس دوم.....
۵۷۷	قرارداد های ۱۹۰۷ - ۱۹۱۵ - ۱۹۱۹.....
۵۷۸	بحث جراید روی مسبین حقیقی کودتا.....
۵۷۹	ابلاغیه وزارت جنگ.....
۵۸۱	تزلزل کابینه.....
۵۸۲	رقابت و اختلاف نظر بین اعضاء سفارت انگلیس.....
۵۸۴	تظاهرات علیه مخالفان سردار سپه.....
۵۸۵	نخست وزیرى رضاخان.....
۵۸۷	رگ حساس قطع می شود.....
۵۸۸	دوران قبل از سلطنت رضاخان.....
۵۹۲	فصل سی و سوم: دوران سلطنت رضاشاه.....
۵۹۴	اسناد مهم سیاسى قبل از وقایع شهریور ۱۳۲۰ ه.ش.....
۵۹۵	سوم شهریور ۱۳۲۰ ه.ش.....
۵۹۸	پیش بینی واقعه سوم شهریور ۱۳۲۰ ه.ش.....
۵۹۹	شش سال بعد فروغی در کاخ سعدآباد.....
۶۰۱	تابستان و پائیز ۱۹۴۱ م. برابر ۱۳۲۰ ش.....
۶۰۴	فصل سی و چهارم: استعفای رضا شاه و اعلام سلطنت ولایتعهد.....
۶۰۵	صورت مشروح مجلس روز چهارشنبه ۲۶ شهریور ۱۳۲۰ ه.ش.....
۶۰۷	اعلام و اشخاص.....

پیش گفتار

امروزه مورخان برای تاریخ تعریف جدیدی قائل هستند که هرچند با تعریف گذشته آن خیلی مغایرت ندارد اما می‌تواند راه تازه‌ای را پیش پای مورخ قرار دهد. مورخان فرانسوی معتقدند: «تاریخ امروزه به صورت ابزاری درآمده است که رخدادهای پیشین را می‌کاود تا اینکه روزی بتواند آینده را پیش‌بینی کند». البته این در صورتی است که تاریخ‌نگار همه شرایط لازم را برای کار خویش دارا باشد و چنان‌که باید، تمام شخصیت خود را درگیر این ماجرای معنوی نماید. این‌گونه است که تاریخ‌پژوهی می‌تواند علمی باشد که به کار انسان فردا نگر آید و او را در شکل دادن آینده‌ای بهتر یاری رساند.

مورخ امروزی اعتقاد پیدا کرده است که هیچ واقعه غیر تاریخی وجود ندارد و هیچ اثری از انسان‌های گذشته برای او بیگانه نیست اما در نگرش به این بازمانده‌ها باید شیوه‌هائی را به کار ببریم که تاریخ‌نگاری را به هدف خود - آینده سازی - نزدیک‌تر کند. برای این کار، مورخ باید از دانش‌های کمکی تاریخ بهره گیرد و با شیوه‌های ویژه‌ای آشنا شود که در صورت نیاز، به آن‌ها مراجعه نماید.

مورخان فرانسوی اعتقاد دارند که هر نسلی تاریخ زمان خود را می‌سازد، اما نه بر فراز ویرانه‌های نسل پیش، بلکه بر روی دستاوردهای علمی و انسانی آن. با اتخاذ این روش، تاریخ ارزش پیدا می‌کند، آفریده‌های علمی و هنری نسل‌های گذشته را به ما می‌نمایاند و ما را تا آنجا پیش می‌برد که نسل‌های پیش بدان جا رسیده‌اند و از ما می‌خواهد دنباله کارهای آن‌ها را پی بگیریم و پیش برویم.

روشی که گروهی از متخصصان و استادان علم تاریخ، برای نوشتن تاریخ پیش گرفته‌اند هرچند درباره تاریخ کشور خودشان است اما این روش می‌تواند پاسخگوی نیاز محققان در بررسی تاریخ کشورهای دیگر نیز باشد.^۱

آیا تاریخ، چنانکه «پل والری»^۲ می‌گوید: «خطرناک‌ترین پدیده‌ای است که سحر اندیشه انسان قادر به خلق آن بوده است؟» و یا برعکس، بنا به نظر «مارو»^۳ «شایسته است آن را در عداد عالی‌ترین رسالت‌هایی به شمار آورد که تمام هم خود را بدان مصروف داشته است».

در بین دو اظهارنظر متناقض، ما حق انتخاب داریم. تاریخ دانش پیچیده‌ای است که برای وصول به حقیقتی همیشه نسبی ناگزیر از بیمودن راه‌های ناهموار و پریچ‌وخم است. می‌دانیم در طی قرون، تاریخ با چه شیوه‌های متفاوتی درک شده است یعنی هر نسلی به‌نوبه خود سنگی برای ایجاد این معبد باشکوه حمل کرده اما بازهم بنای «کلیسو»^۴ ناتمام مانده است. به‌رحال تاریخ نیاز عمیق انسان متفکر است. اگر وجود نمی‌داشت به ناچار می‌بایست ابداع می‌شد.

هدف از تألیف این کتاب، آن است که تاریخ برای اینکه شایسته این نام باشد با چه مصالحی ساخته‌شده و چگونه شکل می‌گیرد که نهایت با پرداخت‌های گسترده و دقیق، چهره مورخ آرمانی ترسیم شود، چهره‌ای که بسیار کسان با لجاج و ستیز و عشق به موفقیت، سعی در ترسیم هاله‌ای از آن داشته‌اند.

شمار کسانی که علاقه‌مند مطالعه تاریخ می‌باشند روز به روز بیشتر می‌شود. این افراد تاریخدان نیستند اما با تمام وجود علاقه‌مند یادگیری تاریخ می‌باشند. اگر این‌گونه افراد در مسیر درست مطالعه تاریخ قرار گیرند بدون شک هم خودشان بهره زیادی از مطالعه آن خواهند برد و هم می‌توانند اطرافیان خود را با این علم روز آشنا نمایند و به این ترتیب به آن‌ها نیز بهره‌ای در حد علاقه آن‌ها برسانند.

۱ - «روش‌های پژوهش در تاریخ» - گردآورنده شارل ساماران - همکاری گروه مؤلفان - مترجمان: «ابوالقاسم بیگناه، دکتر غلامرضا ذات‌علیان، دکتر مهدی علانی و دکتر اقدس یغمائی» - مطالب به استناد «پیشگفتار چاپ دوم» تهیه شده است.

۲ - Paul Valery

۳ - H. I. Marro

۴ - رب النوع تاریخ و شعر حماسی در افسانه‌های اساطیری یونان باستان

مقدمه

اخيراً دیده شده کتاب‌هایی که درباره تاریخ ایران یا سایر کشورهای دنیا نوشته می‌شوند به قدری ثقیل و دور از ذهن می‌باشند که واقعاً برای خیلی از مردم قابل هضم نیستند. مگر کسی که اطلاعاتی از تاریخ داشته باشد. امروزه علاقه‌مندان به مطالعه تاریخ، بیشتر آن‌هایی هستند که می‌خواهند اوقات بیکاری خود را با مطالعه بگذرانند. معمولاً مطالعه کتاب‌های تاریخی، هر علاقه‌مندی را به طرف خود جذب می‌کند. اغلب مشاهده می‌شود کسی دنبال کتاب‌های تاریخی می‌گردد که کار اصلی و حرفه او، دانستن تاریخ نیست. امروزه اغلب دیده می‌شود افرادی هستند که بعد از پایان تحصیلات دانشگاهی خود و بعد از اینکه کاری هم برای خود پیدا کردند و صاحب شغلی گردیدند با علاقه زیادی شروع به مطالعه می‌کنند. یکی از دوستان من، پزشک بود. او مدت سی سال خدمت خود را هم در ادارات دولتی به پایان برد اما بیشتر از مطالب پزشکی که لازمه فراگیری علم در این دنیا هست به مطالعه تاریخ علاقه‌مند بود و سعی می‌کرد تقریباً تمام اوقات بی‌کاری خود را به مطالعه بگذراند.

کتاب‌های تاریخی که امروزه روانه بازار می‌گردند معمولاً کتاب‌های قطوری هستند که برای مطالعه آن‌ها وقت کافی و حوصله زیادی لازم است. مورخان روس یک دوره کامل تاریخ ایران را تهیه کرده و به چاپ رسانده‌اند. این کتاب به نام «تاریخ ایران» توسط پنج نفر از مورخان معاصر روسیه به چاپ رسیده و در نوع خود، کتاب معتبری است اسامی این پنج نفر عبارت‌اند از: «خانم ن. و. پیکولوسکایا، آ. ی. یاکوبوسکی، ای. پ. پطروشوسکی، آ. م. بلنیتسکی و ل. و. استرویووا». دانشگاه کمبریج آمریکا در شهر «بوستون» در ایالت «ماساچوست» نیز یک دوره تاریخ ایران را نوشته و به تدریج بعد از آماده شدن، آن‌ها را به چاپ رسانده است. در ایران این کتاب‌ها به زبان فارسی ترجمه شده و به چاپ رسیده است. مؤلفان این کتاب‌ها هم از مورخان آمریکائی هستند و هم از مورخان ایرانی. هر دوره از تاریخ ایران را به دست یکی از افراد زبده ایرانی سپرده تا بعد از تحقیقات جامع و درست، نوشته‌های آن دوره را تکمیل کرده به چاپ برسانند. این کتاب جلد سوم - قسمت اول، از فروباشی سلوکیان تا آمدن ساسانیان - جلد چهارم از فروباشی ساسانیان تا روی کار آمدن سلجوقیان و جلد پنجم از آمدن سلجوقیان تا فروباشی ایلخانان. دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، مرتضی مطهری، سید حسین نصر، ب. س. آمورتی، ل. پ. الول ساتن، هیرمبرت بوسه، ج. آ. بویل و یکتور داتر، ژ. دومتانش، کلود کاهن، ا. س. کندی، هانری کوربن، اولگ گرایار، ژیلبر لازار و. مادلونگ، ج. ک. مایلز، روی. مؤلفان این کتاب‌ها عبارت‌اند از: «احسان یارشاطر، بیکرمان، ا. د. ه. بیوار، لئورادیتسا، ر. ن. فرای، ا. و. زیمال، ر. ا. آمریک، دیوید سلوود و یلهلم آیلرز، دیوید م. لانگ، اوتوکورز، نینا گارسویان، ک. آ. باسورث و ا. فن گاباین».

مرحوم عباس اقبال آشتیانی هم یک جلد کتاب تاریخ به نام: «تاریخ مفصل ایران» نوشته است. این کتاب در نوع خود یگانه است زیرا می‌تواند اطلاعات نسبتاً منسجمی از کل تاریخ ایران را به خواننده آن بدهد که تقریباً مطالعه کننده آن کتاب، از بابت اطلاعاتی که در مورد تاریخ ایران به دست می‌آورد او را بی‌نیاز می‌کند. درحالی که کتاب تاریخ تحقیقی دانشگاه کمبریج متجاوز از پنج جلد است. این کتاب از لحاظ اطلاعات تاریخی در سطح بسیار بالایی قرار دارد. کتاب «تاریخ ایران» انتشارات دانشگاه کمبریج، برای یک فردی که صرفاً برای بر کردن اوقات فراغت خود، مطالعه می‌کند بسیار سنگین و خسته کننده است. قسمتی از مطالب این کتاب را مورخان ایرانی نوشته‌اند. تحقیقات زیادی درباره مطالب این کتاب صورت گرفته است.

و اما هدف از تدوین کتاب حاضر این است تا خواننده علاقه‌مند بتواند اطلاعاتی از تاریخ ایران کسب کند. تاریخ را اگر انسان بخواهد به صورت علمی مورد مطالعه قرار دهد باید زحمت زیادی را متحمل شود. چون مطالعه سرسری تاریخ، ما را به جایی نمی‌رساند. اصولاً اگر هدف ما از مطالعه تاریخ این باشد که به حساب خودمان وقتی در یک مجلس بین جمعی از افراد گوناگون که از همه طبقات هستند حرفی برای گفتن داشته باشیم لازمه‌اش کسب اطلاعات لازم در مورد رشته موردعلاقه خودمان است. خود نحوه مطالعه بسیار مهم است. تعدادی از مردم، به کتاب‌فروشی‌ها مراجعه می‌کنند و کتاب‌های موردعلاقه خود را می‌خرند اما این قدر فرصت ندارند یا اصولاً خیلی به مطالعه علاقه ندارند در نتیجه کتاب‌های خریداری ایشان همچنان در قفسه‌های کتابخانه شخصی می‌ماند بدون بهره‌برداری لازم از این کتاب‌ها. نحوه مطالعه همچنان که از نظر ثبات گذشت بسیار مهم است یعنی انسان اگر بداند که چگونه کتاب خریداری خود را مطالعه کند بدون تردید از مطالعه آن بهره کافی و لازم را خواهد برد. تعدادی از مردم وقتی مثلاً یک کتاب تاریخی را مورد مطالعه قرار می‌دهند مثل اینکه یک رمان جنائی را در دست گرفته‌اند به فاصله دو شب یک کتاب ۵۰۰ صفحه‌ای را به پایان می‌برند و انتظارشان این است که مطالب کتاب در خاطره آن‌ها جایز کرده و برای همیشه در ذهن آن‌ها باقی خواهد ماند. اگر انسان خودش را عادت بدد که یک کتاب ۵۰۰ صفحه‌ای را به جای اینکه در دو شب تمام کند ۱۵ شب برای آن وقت بگذارد مطمئناً مطالب کتاب در ذهن او جای لازم را باز خواهد کرد و نگاه گاه‌گاهی به این کتاب باعث می‌شود که مطالب آن در ذهنش جایگزین شود و هیچ وقت فراموش نشود. اصولاً مطالعه پیوسته و مداوم، درباره یک موضوع به ما کمک خواهد کرد تا مطلب مورد نظر و مورد مطالعه همیشه در ذهن ما باقی بماند.

مطالعه وقتی می‌تواند انسان را به جایی برساند که پیوسته و با ملایمت صورت گیرد. اصولاً معلومات عمومی برای انسان از مطالعه در آثار مختلف و از افراد متفاوت به دست می‌آید. ما می‌توانیم اوقات فراغت خود را با مطالعه درباره چیزهایی که علاقه‌مند هستیم بپرکنیم و به طور دائم این مطالعه را ادامه دهیم. امروزه کسی که علاقه‌مند مطالعه باشد وسیله یادگیری فراوان است. تمام وسایل

ارتباط جمعی، امروزه در دسترس ما قرار دادند. با استفاده از آن‌ها روز به روز دامنه اطلاعات خودمان را گسترش خواهیم داد. گاهی افرادی در تلویزیون یا رادیو یک مطلب تاریخی را به صورت یک سریال نمایشی به مردم عرضه می‌کنند. با دقت در گفته‌های آن‌ها انسان متوجه می‌شود که این آقا مطالعات عمیقی در این زمینه دارد و گفته‌های او را همه کس می‌فهمد و به ذهن می‌سپارد.

گاهی به افرادی برمی‌خوریم که مثلاً درباره یک موضوع تاریخی می‌خواهند مطالبی را بیان کنند. چون مطالعه این شخص، روی یک معیار صحیحی بنیاد نگرفته نتیجه‌اش این می‌شود که مطالب این آقا به قدری پراکنده و دور از ذهن است که انسان چیزی دستگیرش نمی‌شود. وقتی انسان خودش نفهمید چه می‌خواهد بگوید بالطبع شونده نیز نخواهد توانست حتی یک کلمه از حرف‌های او را به ذهنش بسپارد. اگر همین‌طور که فوقاً به عرض رسید برای مطالعه یک کتاب تاریخی وقت زیادی صرف کنیم طوری که در مدت یک سال مثلاً تعداد کتاب‌های مورد مطالعه ما از دو جلد کتاب ۵۰۰ صفحه‌ای تجاوز نکند باز هم در مدت ده سال ما خواهیم توانست بیست جلد کتاب قطور تاریخی را مطالعه کنیم و بهره لازم را هم ببریم.

پس در مطالعه چیزی که نباید مورد نظر باشد سرعت در مطالعه است. باید با طمأنینه مطالعه کرد و برای مطالعه وقت صرف نمود تا از کارمان نتیجه لازم را بگیریم و چیزی به دانسته‌های ما اضافه گردد. قبلاً به عرض رسید که هدف از تدوین این کتاب این است که علاقه‌مندان به مطالعه کتاب‌های تاریخی، کتابی در دسترسشان باشد که محملاً اطلاعاتی از تاریخ ایران - هر چند کوتاه و مختصر - داشته باشند. به تدریج این‌گونه افراد با علاقه بیشتری به مطالعه خواهند پرداخت و به اطلاعات خود خواهند افزود. لذا توصیه لازم برای یادگیری تاریخ، نحوه مطالعه است طرز مطالعه به ما یاد خواهد داد که چگونه از این کارمان بهره کافی و لازم ببریم.